

Библиотека
Поїлег ѝреко свеїа
к њ и і а 27

Република Србија
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ

*Овај пројекат је подржало
Министарство културе Републике Србије.*

Фотографије коришћене из легата Радована Поповића
у Народној библиотеци Србије.

Приредио Радован Поповић © 2023

Copyright © 2023 за Србију, АГОРА

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати, прештамповати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на било који други начин или било којим другим средствима дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама Закона о ауторским правима.

СРПСКА ЕПИСТОЛАРНА АНТОЛОГИЈА 19. ВЕКА

Приредио
Радован Појовић

Животи нашег света у XIX веку

Боже, како су лепа писма писали наши преци у не тако давном 19. веку! Тај једва учен свет, који је срицао абецеду, умео је да изнедри истинске бисере из своје аниме. Та његова душа – неискварена, племенито је сведочанство једног чистог патријархалног схватања живота. Из писама настајалих у не тако давном времену сазнајемо атмосферу у којој се живело у друштву, посебно породици. У тим писмима нема лажних емоција, нема, чини се, лажи и обмана – писма су слика морала. Било је то истинско патријархално доба – писма су и дирљива – негован је култ породице, поштовања рода и личности.

Али, и наглашеног пријатељства које се неговало одвајкада.

Писма, заправо, личе на писмописце – она их откривају ма колико се они трудили да приметну трагове својих невоља или радости. А писма углавном за то и служе – да се „човек са човеком исприча, изразговара”... Из писама насталих у тим неизвесним временима можемо докучити какве су ђуди и нарави наши писци, као и средина у којој су они живели, али и стварали своје лепе и, за покољења, значајне књиге.

У тој епистоларној ризници XIX века читалац може наћи многобројне заборављене златне речи нашег језика, али и реченичне склопове који су сведочанство времена, прилика у којима се живело и како се живело – без лажног мудровања.

Доситеј Обрадовић, на пример, обраћа се своме пријатељу јеромонаху: „О, Теодосије, мој слатки друже...”, другачије се јавља фамилијарно „Љубезни синовце Григорије! Здравствуј! Примео сам твоје писмо, и мило ми је било чути да си здраво дома дошао...” Али, овај најучевнији Србин тога времена Његошу се обраћа са „Високославни Господине, архимандрите и благоуправитељу народа” и најпре се пита за здравље, па тек онда за послове...

Лаза Костић, један од наших највећих и најзначајнијих писмописаца (у оба века) волео је да се расприча о „разним, другим стварима”, да тражи од пријатеља савете за разне ствари, поступања са људима, пријатељима и непријатељима, али и дилеме у писању, намерама, гласно се исповеда – па чак и о „жениству” и љубавним јадима...

Бранислав Нушић, међутим, обавештава у писму пријатељу (из Београда у Нови Сад) да је због песме „Погреб два роба” осуђен на две године робије и

да је био у забуни за све време парнице која је била „дуга и замршена...” јер је увредио Његово Величанство, Краља...

Јован Скерлић, на измаку XIX века, сестрама пише посве патријархално: „Остајте ми здраво и сећајте се нашега брата Јове...”

У ствари, ова књига је мала епистоларна прича о томе како се живело и радило у једном веку који нас је увео у савремено цивилизацијско доба. И тако је ваља и читати – као причу посматрану из разних „углова” да би се боље, једноставније сагледао живот, такорећи, свакодневни, људски, без лажи и умовања.

Светислав Вуловић

(Ивањица, 1847 – Београд, 1898)

Светислав Вуловић – Ватрославу Јагићу

21 јануара 1885
Београд

Поштовани господине!

Накупило се већ подоста и новости и књига за вас – два добра товара свакојаког блага. Али ми кажу, да је г. Хорватовић у Бечу¹ те вам све књиге нећу сад слати, док се не укаже прилика или док не јавите хоћете ли да вам их непосредно пошљем. Шаљем вам сад само једну своју књижицу из „Годишњице”.² Радоваћу се, ако што нађете у њој за читање. – Ни новости прикупљене нећу вам сад све послати. Дуго писмо – готово досада!

Како је овамо у нас? Све је здраво, али није мирно – ето како је. Сваки дан се говори о министарској кризи, а као и да има нешто. Али у нас иза криза долазе опет кризе, и министарска криза само је одушка толиких других наших криза. Да престанем јер не знам како слушате оваке разговоре. Мислим не радо; јер ни летос не хтедoste свратити к нама. Не знам да л’ вам је Рачки однео поздрав Ст. Новаковића, да му је за то много жао на вас.

Ономад видех на улици вашег и негдашњег мога ћака, Окицу. Рече ми, да се више неће тамо вратити³. Жељах се сњиме поразговарати пре него што вам пишем; али он ми још не дође, а ја не могу да чекам јер имам и за нешто да вас молим. Ево за што:

Нови наш министар просвете откупио је од Вукове кћери Мине у вечиту државну својину сва дела Вукова после штампања. На жалост у уговору нема ни помена о рукописима и кореспонденцијама Вуковим. Мина ће добијати од државе српске док је жива по 6000 динара или 500 дуката у злату годишње и од сваког новог издања по 50 егземплара. То је било без нас. А сад је министар позвао Јована Бошковића, мене и Љуб. Ковачевића, да му израдимо план како ће се Вукова дела о државном трошку издавати и да будемо редактори тога државног издања. Сврха овог издања није само књижевна. Мисли се, да се Вукови зборници песама и т.д. штампају у хиљаде комада, и да се растури по школама (као поклони о испитима) и распоклањају по сиромашним српским крајевима. Ради овога ми мислимо и да почнемо ново

1 *Хорвајтовић Ђура* (1835–1895). Од године 1881–1885 био је наш опуномоћени министар и изванредни посланик на руском двору.

2 Рујно. Прилог испитивању епитета у народној (усменој) српској поезији. *Годишњица Николе Чуйића*, VI (1884) стр. 263–270.

3 Тј. у Петроград.

издање песама, а да га завршимо критичким, полемичким и т. д. списима Вуковим. За три недеље треба да поднесемо министру у главном план новог издања, а после 5–6 недеља најдаље да се почне штампање, како би бар једна књига готова била до краја ове школске године. – Сад знате моју молбу: ваших неколико речи о овоме примићемо као драгоцен савет и жељно их ишчекујемо⁴.

На нашој великој школи попуњено је ове године неколико катедара. Вас ће интересирати то, да је за хонорарног професора за упоредну географију и етнографију постављен пуковник Јован Драгошевић⁵. За ову је катедру пре 4. године изабран био Марковић; али га Ст. Новаковић није хтео потврдити. И ове године није хтео министар потврдити неколико избора политичке боје (ви знате, да су на нашој вел. школи скоро све сами либерали), којима велика школа не би ништа добила. Није потврђен ни избор Ивана Соколова, брата Матвеја Соколова, који је био изабран на место Платона Клаковског (који се сад добро ухлебио). Не познајем Ивана; али ми кажу да није на брата и да није штета што га нисмо добили.

Хвала на лепој речи у последњем Archiv-у од мене, арх. Дучића, Миљевића, Николајевића. Од свију нас вам срдечно и топло поздравља

С ваздашњим штовањем
Свет. Вуловић

8/20 марта 1889 у Београду

Поштовани господине и пријатељу!

Заћутали смо. И ја се не бих решио да Вас у ћутању прекинем, а ни да се из своје лењости покренем, да ме не гони пријатељска дужност, да Вам звезду Св. Саве честитам, и пријатељско право да Вам се истужим.

Дакле најпре честитам Вам дар који Вас се наш краљ Милан, на растанку од своје круне и од своје земље, сетио! Ако и на чијим прсима, на вашим ће тај дар сијати на дику и част и дародавцу и ономе знамењу што је на томе дару. Др. Л. Лазаревић уграбио ми је прву честитку, за то ова оста до данас. Љ. Стојановић није знао за ту Лазину хитрост, те ми се похвали како Вам је први честитао, а кад му казах да је Лаза то уграбио од нас обојице, би му тако жао, да сам се кајао што сам му и казивао.

4 О издавању Вукових дела в. чланак Др Јова Тошковића „Поводом првог државног издања Вукових дела”. *Гласник Југословенској професорској друштва*, књ. XVIII, стр. 445–456, и мој чланак у зборнику Вуковог и Доситијевог музеја, *Ковчежићу*, књ. I, стр. 103–117. Београд 1958.⁴

5 *Јован Драгошевић* (1836–1915) – војни писац, уредник војних листова и часописа и песник. Био је професор разних војних школа и најзад професор Велике школе.

И Лазаревић и Стојановић кажу ми, да сте им, одговоривши на чести-тања, писали: да би желели знати коме непосредно имате захвалити на до-бијеноме дару. А ја мислим, да непосредно имате благодарити самом краљу, који није крив, што га Ваши, одавно декорисани, пријатељи и поштоваоци нису раније на то подсетили. Али за оно што није било раније, накнада Вам је сад у часу, у ком сте тај дар добили. Ја имам тај орден (III ред) још од пре пет година; али верујте ми, да бих га много слађе носио, да сам га сад добио.

У досадашњем нашем познанству Ви можда нисте могли опазити коли-ко сам ја волео краља Милана, а ни он сам не зна колико сам му обвезан. Он је први обратио пажњу на моја младачка пискарања још пре 15–16 година и окуражио ме тиме на рад и учење. И ако вреди што ово што сад знам и ра-дим, поглавито је његова заслуга. Али нисам само ја један његов дужник. Смем рећи пред целим светом, да је краљ Милан, поред свију својих мана и несрећа у животу, учинио више добра него сви скупа његови клеветници и кудиоци. Ви можете мислити, како ми је било кад сам 22 фебруара, бивши по дужности с друштвом у двору, чуо својим ушима и видео својим очима оно, о чем никад нисам ни помишљао. Ја нисам могао суза зауставити; али, хвала Богу, у том нисам био сам. Слика је одиста била налик на Немањино остављање престола; само што пред нама није стајао стар, изнемогао владар и што пред краљем Миланом нису стајали Немањини витезови, већ жало-сни изрод њихових потомака.

22 фебр. после подне требало је да буде годишњи свечани скуп наше Ака-демије. И ми смо се тога дана одиста били и скупили у дворани нашој, било је дошло и прилично света; али смо ми, на предлог председников, једногла-сно одлучили, да, потресени догађајем тога дана, одложимо седницу. Ради-кални орган донео је после тога белешку о том, како Академија није држала седнице „због плачевног расположења г. председник“!... Можда ме је ова бе-лешка задржала, те Вам нисам писао одмах оних дана. Бојао сам се, да се и Ви не застидите од „плачевног расположења“ свога пријатеља.

Каже ми Љ. Стојановић, да сте му писали како спремате лекције из лите-ратуре за Академију нашу. Је ли то оно, о чему смо се разговарали прошлога лета? Ако је то оно, ја ево опет понављам своју молбу и нудим своје услуге. Нека Ваш прилог обвесели нашу Академију и одушеви за добро чланове њене. Колико нас је мало, опет нисмо људи, хоћах рећи опет се славни српски раздор и у овој малини појавио. Око избора нових правих чланова за ову годину у мало се нисмо покрвили. Ствар се свршила тиме, да за ову го-дину нико није изабран за правога члана. Док се још водила борба изборна, писао сам Ст. Новаковићу, рекавши му, да сад и ја осећам да има нешто тру-ло у уређењу наше Академије, као што је Хамлет опазио, да има нешто труло у држави Данској. Стојан ми на то није ништа одговорио.

У суботу били смо сви чланови Академије на опроштајној аудијенцији код краља Милана. Одговарајући на поздрав председников и поменувши

дело од 22 фебруара, рече краљ: – Искрено ћу вам казати – јер немам узрока да пред вама то кријем, нити имам чега да се бојим – да је то било дело дугога размишљања и неопходно потребна жртва срећи отаџбине. Србија је – рече – у грозници, и ова је жртва, чини ми се, само кадра зауставити је и спречити државни тиф, с којим би, може бити, у питање дошао и опстанак Србије. А болести овој – рече – налазим да су криве све политичке партије у Србији, па и краљ Милан. Надам се, ипак, да ће историја некад према мени бити блажа него што су били моји савременици. Овим – рече – ништа не корим вас, интелегенцију, људе од науке. Ви сте ме разумели и увек потпомагали, али маса – народ – народ ме није разумевао, или ја њега нисам разумевао. Дошло је било до тога, да је неко од нас двоје морао попустити и одступити. Тражити то од народа, готово је било немогућно. Мени је било и могућно и дужност то учинити. И, као што сте видели, промена краља у Србији учињена је с мање муке него промена каког сеоског кмета и т. д.

И кад се све примисли – и они, који краља Милана највише жале и који се од садањег стања у Србији врло мало добру надају, морају признати да краљ Милан има право и да је учинио дело, коме се по родољубљу можда може наћи доста сличних и једнаких, али по мудрости врло мало.

Опростите, пријатељу, који је на рачун пријатељске дужности можда злоупотребио мало право пријатељско и од Вашег скупоценог времена откинуо више но што је заслужио, и будите здраво и весело вазда

Вашем
Свет. Вуловићу

Љубазно Вас поздравља и жели Вам доста снаге, здравља и спокојна живота у новој години

Ваш
Свет. Вуловић